

BUTLLETÍ

DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

CLVB ALPÍ CATALÀ
ESQVÍ CLVB CATALÀ

SUMARI: L'Àliga Blava a l'Artiga de Lin, per JOSEP M.ª VILARMAU.—Excursió al Maestrat i a les comarques de Morella i Vall-de-roures, per ROSSEND FLAQUER i GIL.—Per les vores de l'Euftrat, per BONAVENTURA

UBACH, O. S. B.—Excursions espeleològiques pels Ports de Tortosa, per LLUÍS PORTA i MASSANA.—Altres procediments de caça al Pallars, per R. VIOLANT i SIMORRA.—Crònica.—Bibliografia.—Noticiari

L'Àliga Blava a l'Artiga de Lin

La Forcanada

Som dijous, dia 23 d'agost, de bell matí, el quart dia del nostre camping a l'Artiga de Lin. A primera hora, tot just il·lustreja, que el Pio -sereno del nostre campament, que no té mai son a les nits, perquè dorm a tothora del dia - ens crida. Com que la jornada a fer és llarga, i la pluja dels dies anteriors ens ha donat un desig foll de córrer per la muntanya, no ens fem pregar i a mig vestir sortim de les tendes per a veure un cel d'una serenor tan diàfana que tots els cims ens semblen apropats.

En breus moments ens hem desdijunat, tenim proveïdes les motxilles i ens acomiadem dels companys, uns fins el vespre i altres fins dissabte.

El projecte és de fer l'ascensió a la Forcanada i Mall de l'Artiga; llavors, mentre els uns davallin de nou al campament, els altres continuaran fins a la Renclusa, on faran nit, i el divendres escalaran els pics més enlairats del massís de la Maladeta, i tornaran el dissabte.

Confessem que és una estricada forta, però sentim un delit que ens empeny ardorosament, i quan els primers raigs del sol cobreixen d'un pa d'or els pics de la Forcanada i Mall, sortim vers el pla de l'Artiga per l'obaga del mateix nom.

Anem els companys Buissen, Montagud, Huguet, Gallart, el meu germà Ferran i el cronista, tots guiats per Marià Condó, el nostre

cuiner i cosí del malaguanyat Mossèn Condó, lloreat poeta que en els nostres Jocs Florals havia assolit el merescut guasardó, per haver-hi portat el perfum dialectal d'aquella terra en troves virils i escollides, en les quals esgraonava un enfilall de perles llegendàries.

Fins als llacs dels Puis hi pugem d'una pitrada, amb un parell d'hores llargues. D'arribada, ens hi sobta un vent fred, impetuós i inaguantable, que ens obliga a cercar un recer per a menjar un mos del nostre recapte. Als breus moments de repòs marxem de nou i emprendem la travessia de la tartera, que dels pendants orientals del Mall de l'Artiga, va a submergir-se al llac gran.

D'ací ens enfilem, per uns pendants forts, vers el coll de Forcanada, que s'aixeca ara a la nostra dreta, amb la seva forma característica que li ha donat el nom, formant un immens bloc granític com tota la comarca que ens envolta. I dient això, dic malament, ja que en el fons ressalta paorosament aquella tartera d'esquistos ferruginosos que suara hem passat, la qual cosa vol dir que tota aquesta banda E. del Mall de l'Artiga és formada d'aquesta pedra esfulladissa. En la mateixa xemeneia que formen els dos pics de la Forcanada s'albira, empotrat a la penya, un filó de la mateixa pedra, la tonalitat de la qual denota una riquesa en piritita poc abundosa. Jo crec que és degut a aquestes betes de diferent estructura enclavades dins el granit, el que dona lloc a aquests embuts que de sobte es draguen un corrent d'aigua que torna a sortir més avall i que tant abunden en aquesta comarca. Al rierol dels Puis, que surt d'aquest llac, n'hem vist diversos exemplars.

En ésser a mitja pujada, en direcció al coll, veiem una corda penjada a la penya, testimoni mut de la tragèdia que ací dalt ocorregué el dissabte passat. Era un pobre minyó suís, resident a Bilbao, que en companyia d'altres dos companys trobats a l'atzar tractaven d'escalar aquest monolit gegant per la banda N., pel goig d'assolir *una primera* que a no ésser sargantanes no haurien portat a cap. En efecte. No havien fet encara una cinquantena de metres que el pobre xicot rodolava per la penya i s'estabellava el cap al fons de la tartera. Jo calculo l'esgarripança mortal dels seus companys, que els mantingué clavats en un repeu de la penya durant quatre hores, que els degueren semblar quatre segles.

Un record ben pietós per al finat en ares d'un ideal, noble i viril com és el domini de la muntanya, però que aquest record no ens privi de censurar semblants escalades inútils, quan són factibles per altres bandes. Si això suposava un guany de temps... encara seria passable. Però, ¿què dirieu d'un home que per pujar en

una casa en comptes de fer-ho per l'escala ho fes per la finestra? Jo crec que mereixeria ben bé el títol d'insensat.

I dient això no censuro mai l'escalada quan és absolutament necessària, com ho és per anar als pics de la Forcanada. Però certament per la seva banda S. no hi ha pas les dificultats de la N., i la rapidesa de l'ascensió compensa de sobres la volta que hom està obligat a fer en venir de l'Artiga de Lin.

A les nou arribàvem al coll de Forcanada, i d'aquí, baixant uns metres, flanquejàvem la muntanya per damunt la vall de Toro, en la qual brillava l'estany Nere i més a l'E. el port de Viella, i entràvem a la immensa tartera granítica, que ens portava a una canal, prop de la gran muralla que uneix la Forcanada amb coll Alfred.

A les onze del matí atacàvem el pendent d'uns 70°, que, amb mitja hora ens havia de menar al cim. Aquesta escalada és més aparatosa que difícil. Cal, però, vigilar constantment les preses dolentes, que socavades pels gels i les pluges cedeixen fàcilment. Cal tenir precaució, també, amb les pedres que s'esllavissen i que en un moment de distracció podrien menar-nos a l'abisme. El guia a vegades n'estimba una de perillosa i, clavats materialment a la penya, veiem descriure una corba en l'espai per esbocinar-se esgarrifosament a la fondalada, produint un terrabastall eixordador. Cal, encara, estar previngut contra les empentes d'aquest vent foll i potent, que a vegades arriba a fer-vos perdre l'equilibri.

Tanmateix, degut al vent, tenim un moment de vacil·lació enmig de la pujada, però ens hem proposat deixar al cim una llibreta-registre del CENTRE, i cal complir el nostre propòsit.

Al temps prefixat arribem al cim, creiem nosaltres, però sols és el del pollegó petit. Hi posem uns moments, i en poc temps arribem al culminant, que puja als 2.882 m. amb precipicis de 400 a 500 m. per banda.

Un instant ens cal suportar-hi un embat del vent que, de no ajeure'ns a terra agafats a les penyes, ens hauria arrossegat timbes avall.

La vista panoràmica és meravellosa. Una de les més belles que he fruit al Pireneu. Lamento no conèixer més els confins de l'horitzó per a donar-vos-en una impressió completa. El cel és diàfan i la llum és puríssima. Gairebé a tocar tenim tot el massís de la Maladeta, guarnida de geleres superbes, i el retall de la silueta que fa la muralla de Salenques quan de l'Aneto mena al pic d'aquell nom.

Vers l'E. es desplega una mar de muntanyes de les quals ende-

vino a tocar la de Feixan, els Montartos i, més lluny, les del Pallars, que domina la Pica d'Estats, i en l'infinit les d'Andorra.

El N. és tancat per serra del Montlúde, per la Pica Palomera i per la Roca Nera, que juntes fan els aiguavessos de la vall del Barradós. I als nostres peus l'emboscada Artiga de Lin on albirem les taques rosses de les tendes del nostre campament.

Dipositem la llibreta del CENTRE en el *cairn* aixecat al cim. D'un pot de llauna foradat pels llamps en treiem unes targes, vuit o deu, de noms catalans i francesos, mig cremades per les descàrregues elèctriques; les posem dins la llibreta i després emprenem el descens.

Travessem la tartera que mena a coll Alfred i anem a dinar en una font que surt d'una congesta, a prop mateix d'aquest coll.

A la tarda, passem per coll Alfred i ens enfonsem per la comarca de la vall de Vailleta, situada entre el massís de la Forcanada a la capçalera, Mall de l'Artiga a la part de tramuntana, i a la de migdia per la carena que, arrencant de la muralla de Salenques culmina al pic de Barrancs. Esgranem el rosari de llacs que, escalonats per la vall, la boira ens mig tapa, cinc o sis que podrien portar el nom de la vall on es troben, car no els hem vistos esmentats en cap obra ni els naturals del país no han sabut donar-nos-en raó. D'ací neix el riu Toro, que en sortir de la vall de Vailleta pren la direcció de coll de Toro, i com si es repensés, al pas de l'Escaleta es decanta vers el SW. per arribar aviat al pla d'Aigualluts. Remarquem encara, que al coll Alfred hi ha la partió dels vessants mediterrani i atlàntic, i com si la mateixa naturalesa ens ho volgués fer constar, la visió que tenim al davant nostre és també la més crua i paorosa que jo recordo del Pireneu. Tota la comarca porta l'empremta que hi deixaren els gels quaternaris. No sabria descobrir ni en el més lleu recó una bolva de vegetació, ni un matoll d'herba que portí un poc d'alegria amb la seva verdor. Tot plegat és un caos d'agulles, parets encinglerades, i quan no és la tartera de blocs immensos el que petgem, és la roca nua, granítica, a voltes colorejada en rosa o verd per la intempèrie, solcada pel fregar de les geleres avui desaparegudes.

De sobte ens engoleix la boira que ha baixat de pressa, i hem de fer el camí ajudats de la brúixola, i de la intuïció del nostre guia. Arriba un moment que, així i tot, ens veiem completament perduts. Plou amb un petit ruixim i per no perdre'ns més ens aturem una estona. Amb els jocs de la boira un moment se'ns descobreix el Mall de l'Artiga, que tenim al davant, i llavors, ja orientats, baixem vers els llacs de l'Escaleta, d'on surt un riu que podria ésser el Toro.

EL MASSÍS DE LA MALADETA VINT DES DEL PIC DE MULLERES. CUESTA DE LES TEMPESTATS AMB LA GELEIRA DEL MATEIX NOM I D'ANETO

El Viluana

PANORÀMICA DES DEL CIM DE LA FORCANADA O MALL DELS PUIS ENVERS EL S. SOBRE LA VALL DEL RIU NERÉ,
DES DEL PORT DE NIELLA FINS A LES SÀLENQUES

Prenem un bocí de sucre i xocolata per beure aigua, i quan reprenem la marxa ens separem prompte, els uns per retornar per coll de Toro al campament, i amb en Gallart i el meu germà Ferran per seguir el camí i fer nit a la Renclusa.

A la mitja hora, quan la boira sembla que es vulgui aixecar, pels darrers raigs del sol ponent, entrem al pla d'Aigualluts, on s'ajunten els rius Toro i de Barrancs, per travessar aquest pla en un sens fi de meandres, com si les aigües, cansades d'una cursa esbojerrada, es trobessin bé en el repòs, entre els prats on les vaques i les ovelles pasturen tranquil·lament.

A l'hora i quart arribem al Forat de Toro, on les aigües cabaloses d'aquest riu desapareixen per anar a sortir als güells del Jueu a l'Artiga de Lin, passant subterràniament per sota la Tuca Blanca, en una llargària de quatre a cinc quilòmetres.

Recordem les polèmiques que, de segles gosaria dir, es mantenen sobre aquestes aigües, fenomen del qual pensem parlar més extensament en una altra oportunitat, car ho mereix per ésser un fet si no únic, molt insòlit, el que un riu, naixent en un aiguavés marítim passi a desembocar a un altre.

Anem seguint la vall fins a trobar el camí de la Renclusa, on arribem a les set del vespre, després de catorze hores de marxa.

L'endemà haguérem de renunciar a l'ascensió a l'Aneto pel mal temps persistent, i retornàrem al nostre campament amb la recança de deixar un propòsit incomplert.

Comiat

Diumenge, a les set hores del matí. Ha sonat l'hora del retorn a les nostres tasques, després d'haver passat vuit dies deliciosos en aquestes contrades feréstegues, però bellíssimes, per la seva quietud, que sumeixen l'esperit en contemplacions beatífiques.

Ahir, dissabte, ens veiérem en la necessitat de passar gairebé tot el dia dins de les tendes. Ha estat el més destorbat dels tres o quatre plujosos que hem tingut, ja que ni de cacera no hem pogut sortir.

Aquest temps, a la llarga ha produït uns descensos de temperatura que no havíem tingut encara. Heus ací les de tota la setmana per tal que puguin servir de referència:

Dilluns.	{	mínima $+10^{\circ}$ màxima $+31^{\circ}$ (al sol)	}	Temps cobert, amb sol a estones. Del migdia al vespre temps plujós.
20 d'agost				

Dimarts .	{	mínima $+11^{\circ}$	{	Temps cobert completament, amb pluja
21 d'agost	{	màxima $+24^{\circ}$	{	constant. Vent del NW.
Dimecres .	{	mínima $+12^{\circ}$	{	Temps mig cobert, amb grans boires que
22 d'agost	{	màxima $+23^{\circ}$	{	empenyia el vent del SW.
Dijous . .	{	mínima $+11^{\circ}$	{	Matí serè, amb vent fortíssim del N. A la
23 d'agost	{	màxima $+22^{\circ}$	{	tarda cel cobert, boires baixes i movibles,
				amb vent NW. que ens porta de nou
				la pluja.
Divendres.	{	mínima	{	Cel mig cobert, boires movibles que a la
24 d'agost	{	màxima	{	tarda s'ajeu en fins als 2.200 m. poc més
				o menys, amb temps plujós.
Dissabte .	{	mínima $+4^{\circ}$	{	Cel cobert, amb boires baixes fins als
25 d'agost	{	màxima $+14^{\circ}$	{	1.700 m. Pluja constant, amb vent del NW.

Totes aquestes temperatures es prenien el matí següent del dia a què perteneixen.

Heusací, que, d'aquestes notes podem treure la conclusió que no hem tingut ni un dia sencer de bon temps. L'únic, fou el divendres i encara la visibilitat fou imperfecta per les grans boires que corrien.

Avui, de bon matí, el cel és de tal manera diàfan, que no veiem ni la més lleugera boira, però no tenim cap confiança amb el temps i marxem.

A un quart de nou han arribat les cavalleries que han de portar-nos la impedimenta a les Bordes.

Comencem a desfer les tendes i a clavar les caixes, a ensacar el parament de cuina, etc. Per a tothom hi ha feina, i cada u té una ocupació. Això fa que en menys de dues hores estiguem a punt de marxa. Amb la recança de sempre, abandonem el lloc on hem conviscut durant aquests vuit dies, que jo serviré en l'ànima fins que a la vinent acampada les velles recordances faran lloc a les nou vingudes.

A les Bordes, encara dinem amb la companyia del bon amic aranès Antoni de Miquel, que durant tots aquests dies ens ha omplenat d'atencions i de delicadeses. Des d'ací que rebi les nostres mercès per unes i altres.

És a les tres hores de la tarda que arrenca l'autocar per a portar-nos lluny d'aquesta vall, «verda, soliu, agraciada i bella», segons el nostre immortal poeta Verdager, i per a nosaltres niu de records passats i d'esperances futures, que ensems ens complau amb allò que fou i ens esperona pels dies d'un rialler esdevenidor.

JOSEP M.ª VILARMAU

Excursió al Maestrat i a les comarques de Morella i de Vall-de-roures

EL dia 29 de desembre del 1934, amb el tren sevillà ens traslladarem el meu amic Joan Coromines - iniciador d'aquesta original excursió - i el que subscriu, a Ulldecona, i amb l'auto de servei al poble de Rossell (Maestrat).

El dia 30, deixarem Rossell a les 6 h. del matí sota la llum d'una lluna en quart minvant i acompanyats d'un vent fred i molestós, que no ens deixà fins acabada l'excursió; seguirem el camí de carro que mena a Vallibona fins al mas Hostalàs (7 h. 50 m.). Travessarem el riu Cèrvol, que no portava aigua, i començarem tot seguit a remuntar el massís de la serra de Turmell tot passant pels masos de la Joquera, Joquereta i del Bosc (9 h. 50 m.) tots ells situats al llarg del camí de ferradura que els uneix. Cal remuntar-se durant una hora i passar per la font de la Serra per assolir la carena de Turmell, la qual és un xic encinglerada pel cantó obac, que dona a la banda de Vallibona. A les 11 h. 30 m., incloent les aturades i alguna petita marrada, arribarem al cim de Turmell (1.376 m.) on hi ha una petita fita de pedra. El dia era clar, gaudirem de bona vista; ultra veure's una gran extensió de bosc de pi que encatifava de verd el cantó de mar, es veia bé part de la plana d'Ulldecona, com també Penya-golosa i muntanyes del damunt de Castelló, Ports de Tortosa i d'altres els noms dels quals ignorem. La serra de Gudar, tota nevada, ens tapava l'horitzó a ponent. Penyíscola i la Mediterrània, no cal dir, que es distingien a la perfecció. Per una concavitat del terreny i cap al NO., es veia, lluny encara, el castell de Morella.

El terreny de la serra de Turmell és calcari; hi domina el bosc de pi corpulent, en constant explotació; també hi ha boixos i, sobretot, carrascals dels quals fan grans quantitats de carbó.

Seguint la direcció est-oest, que és la direcció d'aquesta serra, i per camins i corriols de carena, férem cap al coll de Santa Àgata (eren les 14 h. 55 m.) per on passa la carretera de Vallibona a Morella, la qual seguirem durant una hora fins damunt les cases de Querol. Tombarem en direcció a Morella, que ja es distingia a la perfecció, per anar a passar pel mas i ermita del coll de Vallibona. Al cap de pocs minuts entràvem a la carretera de Vinaròç

a Morella. Al lloc anomenat Embelleta prenguérem l'auto de servei i a les 17 h. 30 m. entràvem a l'antiga i bella ciutat de Morella.

El dia 31 visitàrem l'Arxiprestat i la població, els quals són molt notables, sota els punts de vista artístic i històric. A les 9 h. 50 m., emprenguérem, amb automòbil, la carretera que mena a Saragossa, la qual travessa la serra de Sant Marc; el punt més alt per on passa arriba als 1.200 m. A vegades és interceptada per la neu. Descendírem a Torre Miró i, amb direcció est, anàrem fent via per un país lleig, sense vegetació; als camps de blat encara no els havia sortit el borrisol de verd; només a les clotades hi ha bosquets i verd on l'esguard pot descansar. Als 45 minuts de marxa i a mà esquerra deixàrem el poblet d'Herbeset; seguïrem el camí carreter que mena a Castell de Cabres (un altre poblet), i el deixàrem per pujar al petit tossal del Regatxolet (1.259 m.), el qual té bona vista sobre la serra de Turmell que queda al costat dret i enfront. Passàrem pel mas de Regatxol, travessàrem un collet i una petita roureda - l'única que veiérem - per entrar als camps de blat (emmarjats amb parets de pedra seca) que hi ha abans d'arribar a Castell de Cabres. Aquest lloc té una certa tirada a l'entrada de Gòsol pel cantó de Salde.

Ens dirigírem al mas d'en Segures, que estona ha que es veia. Abans, però, travessàrem el riuet Escalona, que també baixava sec. Pujàrem al cim de la Solana del Rei (1.312 m.) de gran vista pel cantó d'Aragó. Hi havia petites clapes de neu. Travessàrem uns ermots de suaus desnivells poblats d'ericons (mates verdes en forma de bola, les fulles de les quals són unes pues llargues d'extrem endurit; la punxada és dolorosa) per a cercar la direcció que havíem deixat; passàrem per un bosquet encatifat d'espígol i d'herbes oloroses, per entre camps de blat i per uns boixars, i entràrem a les 17 h. al poblet anomenat el Boixar, on férem nit.

El dia primer del 1935, a les 5 h. 35 m. sortírem del Boixar, baixàrem al costat E. del poble i, a la llum d'una pila elèctrica, seguïrem el camí carreter de l'Hostal. Deixàrem a l'esquerra el primer barranc, ens dirigírem cap a la dreta pel llindar del bosc, travessàrem una fondalada i, pel dret, a la tènue llum de l'albada, seguïrem corriols, travessàrem algun conreu i passàrem pel mas Blanc a les 6 h. 55 m. Pujàrem al tossal d'en Canader (1.393 m.), lleugerament enfarinat, on romanguérem des de les 7 h. 28 m. a les 7 h. 40 m. tot i que no feia de bon estar; el vent malestruc bufava de valent i era fred.

El cantó de Vall-de-roures, com també des del Boixar, el verd

MORELLA. EL CASTELL I L'EMMURALLAMENT DE LA CIUTAT

Cl. A. Oliveras

VALL-DE-ROURES. LA CASA DE LA VILA A LA PLAÇA MAJOR

REÛES DE BABLONIA
LA PORTA D'ISAR

L'ANTIGA ZIGURAT
D'AKKAD

ARRES DE BAGDAD,
ANTIGA TORRE DE ZBEIDA

és el color que domina. Descendírem vers el barranc de la Fagina, i ho aprofitàrem per a esmorzar un xic a recer del vent. Pel dret, anàrem a cercar el camí de ferradura que, passant pel mas Llobet o de la Serreta i seguint la bonica vall del riu Pena, a voltes encisadora, per coincidir l'aigua cristallina amb el camí que passa per entre boixos i pins, al cap de dues hores bones ens deixà al pont de la carretera que volta el pantà de la Pena. Quinze quilòmetres de carretera, i arribàrem a Vall-de-roures a les 14. h. Malgrat tots els esforços per a no fer tard, no tinguérem més remei, després d'ésser interrogats pels Guàrdies Civils, que agafar un taxi i aconseguir l'auto de servei a Calaceit (surt a les 13 h. 45 m. de Vall-de-roures).

Tantes presses i neguits, per a perdre llastimosament a Gandesa dues hores i una altra a Mora d'Ebre, tot per a poder combinar amb el ràpid de Madrid que ens havia de dur aquella mateixa nit a Barcelona.

ROSSEND FLAQUER I GIL

Per les vores de l'Euftrat

(Acabament)

Si algú de vosaltres es proposava fer alguna vegada el viatge a Bagdâd, per haver-se escalfat el cap amb la lectura de les rondalles de les «Mil i una nits», li aconsellaria de no anar-hi i li diria que no es fatigués ni gastés moneda inútilment cas que no volgués ésser víctima de la més gran desil·lusió. Bagdâd, que ja existia en temps dels assiro-babilonis, deu la seva major fama a Almansûr i als califes successors seus, que, del segle vuitè fins al tretzè, l'escolliren per capital de l'imperi més vast i més potent d'aquella època, com a metròpoli de la civilització musulmana. Però, el milió i mig d'habitants d'aleshores, avui ha quedat reduït a tot just uns cent cinquanta mil. Dels monuments, palaus i construccions esplèndides i luxoses, aixecats per aquells abacides, en resta només una feble recordança en un mur, llavors cèlebre Universitat, convertit avui en duana de l'Estat.

No negaré, però, que hom no pugui veure un bell reflex de la riquesa i del bon gust en l'art de construir en tantes i tantes, més o menys modernes, mesquites que esveltes enlairen al cel llurs cúpules i minarets, rics i sumptuosos ambdós per les precioses majòliques o rajoles de València, amb les quals són artísticament re-

coberts, tot formant mil variats arabescos i inscripcions. L'empori de cultura científica d'aquella biblioteca de cent mil i més manuscrits, que més tard cremaren els mongols, es troba avui representat en qualsevol escola de segon ordre, dirigida encara per cristians sirians o caldeus o per missioners carmelites, i en un nombre de diaris i revistes que podrien comptar-se amb els dits d'una sola mà. De la música i de la poesia, belles arts tan encoratjades per Harûn er-Raschîd i successors, qui sigui molt optimista en podrà veure un feble rastre en els quartets que sovint organitzen els jueus, o en els cants, executats amb acompanyament d'una mena de monocordi anomenat *rebada*, per aquest o aquell adventici musulmà, educat en una escola, si voleu, de música superior, però sempre de música beduïna, que cada dia, a una certa hora, fan més aromàtic i deliciós el cafè assaborit per una immensa munió de ganduls i vagabunds. Aquestes dues belles arts, la música i la poesia, són, potser, les dues perles que, excavant ben fons, poden encara trobar-se enmig de les ruïnes de l'antiga civilització morisca.

Tot i això, avui encara Bagdâd és necessàriament una ciutat importantíssima. I dic necessàriament, perquè existeix Bagdâd de la mateixa manera que existien abans Seleucia i Ctesifon i, primer que aquestes dues, Babilònia; de manera que si no existís Bagdâd sorgiria immediatament una altra ciutat en comptes d'ella. I la raó és perquè en aquella part de l'Àsia on es creuen les grans vies de l'Aràbia, Índia, Mesopotàmia i gran part de la Pèrsia, és necessari un dipòsit on puguin afluir les diverses mercaderies. Per això Bagdâd és ric, per això té un esdevenidor assegurat, per això, a més, hi ha tants fills d'Israel, fins a seixanta mil i més, com diuen, que tenen a llur mà tot el comerç, fins al punt de fer del dissabte el principal dia de repòs. Capficats en llurs afers, es diria que tots ells neixen ja banquers, grans o petits. A tort cercareu entremig d'ells els descendents de la famosa escola rabínica, que tant de renom va merèixer pel Talmud de Babilònia; acontenteu-vos solament amb constatar entre els pocs que llegeixen la llengua hebraica una pronúncia un xic més acurada i oriental que entre llurs confreres de l'Occident.

L'aspecte de Bagdâd presenta encara alguna altra novetat, fins per qui ja ha vist altres ciutats del món musulmà. Fora d'aquell carrer que és el més ample de tots i el travessa paral·lelament el riu, n'hi ha només un altre que permeti el trànsit als vehicles. Tots els altres carrers són més aviat carrerons estrets i laberíntics, on s'aboquen típiques balconades, que fan cap a interminables basars,

on del matí al vespre es creua una munió de gent i de tipus que qualsevol diria que acaben de sortir de la torre de Babel. Indians, curdes, beduïns, armenis, sirians, caldeus, algun que altre grec o llatí, jueus, perses i alarbs tots passen apilotats cercant la manera d'obrir-se un xic de pas entre aquella immensa multitud. Però, cosa admirable! ningú no crida, ningú no es disputa, no es veu la més petita confusió. Amb raó, doncs, Bagdâd és anomenat «Dar es-Salam», i aquest epítet que porta de «mansió de la pau» és encara avui justificat per la concòrdia en què viuen totes les religions, de la musulmana a la catòlica.

Bagdâd és una de les poques ciutats musulmanes on els cristians no han estat mai perseguits pels seus eterns enemics. Dels temps del Califat ençà ha regnat sempre una gran tolerància i es pot afirmar que si no és entre les dues sectes musulmanes dels sunnites i shiïtes, no es coneix l'odi religiós. Musulmans, catòlics, i jueus fan tots ells llurs afers; i els campanarets i les cupuletes de les esglésies no desentonen pas al costat dels minarets de les mesquites.

El temps prefixat per a una conferència no em permet parlar-vos del folklore de Bagdâd, ni de la visita feta a Sa Majestat el rei Faisâl, ni tampoc de desenrotllar les notes preses durant sis mesos de permanència en aquest lloc; i durant el poc temps que encara ens resta disponible hi ha quelcom més interessant a fer-vos veure.

Heus ací la gran esplanada on s'estenien els imperis d'aquelles misterioses civilitzacions sumero-accadianes; mirem, ara, de cercar-ne el rastre en qualche monument, ja sia llur, ja també de les generacions que els succeïren, si bé sempre antigues.

En travessar el pont, us adoneu que al Tigre es troben parades curioses embarcacions arribades de Mossûl, cosa nova per a vosaltres. Al bell mig, carregat de sacs de blat, hi ha el «Kelek», plataforma feta amb branques reunides amb lligams, als quals van enganxats per sota una munió d'odres inflats que la fan flotar. A tot l'entorn algunes «cufes», això és, grans coves rodons fets de vímet, lligats entre ells, recoberts per dins i per fora amb una capa de betum. He volgut cridar la vostra atenció respecte d'aquestes embarcacions perquè ambdues són típiques al Tigre i a l'Euftrat i proven la tenacitat d'aquella gent a conservar certes tradicions, puix aquesta que es refereix a la indústria naval no ha fet un pas avant en el seu desenrotllament des dels temps més antics, com ens ho proven els baixos-relleus trobats a l'Assíria.

Mentre anem fent camí vers l'Occident, podem donar un esguard en aquest grupet. Aquell tipus de l'esquerra amb la testa coberta amb

Déu sap quants metres de llençol, que us fixa el seu esguard sospitós, és un persa en l'acte d'escriure talismans damunt un paper per a vendre'ls tot seguit als shiïtes, pelegrins que cada any acudeixen a milers a visitar les tombes dels fundadors de llur secta musulmana.

Alguns passos més enllà un veritable caldeu, en l'accepció antiga d'aquesta paraula, com sinònim de bruixot o màgic. Vegeu-lo sorprès al moment de barbollar damunt del pobre noi una lletania d'embusteries. L'ofici no és pas d'avui; ens ho mostren fins a l'evidència una quantitat de tauletes cuneïformes; i tantes amonestacions, dicteris i amenaces dels profetes al poble d'Israel.

Ens trobem ja fora de la ciutat. D'escenes beduïnes semblants a aquesta, on, com veieu, els alarbs forcen el pobre remugant a englotir sencer i d'un cop l'àpat de tot un dia, us en podria exhibir a dotzenes. Mireu més aviat l'aspecte que presenten els voltants on aquests munts, espargits ací i allà, amb milers de maons apilotats, ens recorden que ja des dels primers segles l'art de construir veié substituïts en aquesta part del món *lateres pro saxis*. Més enllà, deixades dues tombes, a mà esquerra, aquella de Zubeida, muller del famós Califa er-Rashîd, i a la dreta, una altra coneguda per la tomba d'un tal «beni Yushà», que algun historiadore ha volgut, erròniament, identificar amb el profeta Oseas, però, que pel que diuen certs historiògrafs alarbs, deuria ésser més aviat un jueu dels darrers anys de la captivitat; heus aquí que ja ens trobem en plena campanya. Molt lluny, al fons, perduda en la solitud, s'aixeca una torre, una ruïna, una pedra... No ho sabem. Preguntem-ho a algun dels beduïns que passen. Ens dirà que és la *ruïna de Akerkûf*, de la qual estem encara més de dues hores lluny. Ja que hi hem arribat, mirem d'examinar-la atentament. És una massa gairebé informe, un temps tal volta quadrada, tal volta piramidal, que s'aixeca damunt una base, també artificial. Composta de maons cuïts al sol, aquesta construcció ofereix la particularitat que els maons s'uneixen, ells amb ells, amb fang de la mateixa qualitat; però, a cada sèrie de set fileres de maons és intercalada una capa de palla i joncs, amb una pila de forats en la seva superfície, que no se sap si servien per a la circulació de l'aire o, més aviat, per a estàntol d'una bastida qualsevol. Trossos de maons cuïts al foc, escampats ençà i enllà per tota la base, fan pensar en una antiga capa de material més resistent. Sigui com vulgui, el monument no deixa d'infondre cert respecte, i apareix completament embolcallat en el misteri. ¿Per a quin fi deu haver servit una colossal construcció d'aquesta mena? ¿Haurà estat un lloc de dis-

tracció per als primers califes de Bagdâd? ¿Serà algun monument sepulcral? ¿Un observatori astronòmic dels caldeus? ¿Una torre d'espionatge contra l'enemic que amenacés venir de la part del nord? ¿Una fortalesa? ¿Un zigurat? ¿Un monument per a senyalar el límit de l'imperi babilònic? ¿La famosa torre de Nimrud o de Babel? Lliures sou vosaltres d'escollir entre les solucions proposades pels savis d'avui dia; a menys que preferiu esperar com jo el resultat de les potser no gaire llunyanes investigacions arqueològiques.

Bagdâd i Babilònia són dos noms que s'evoquen mútuament. El fet, però, que aquella hagi substituït aquesta com a gran centre de població en aquelles regions, no significa que hagin d'ésser dues ciutats molt veïnes. Per sort, els progressos de la vida moderna han penetrat també en aquells deserts, i avui en dues hores i mitja d'auto o en quatre de ferrocarril es pot còmodament salvar la distància de 90 quilòmetres que les separa.

El lloc habitat més proper és Hille, petit poblet que, somrient, es reflecteix damunt els canals de l'Euftrat. Collocat a sis o set quilòmetres de les ruïnes de la immensa metròpoli, se l'ha vist aixecar-se com per encant, sense despesa de diners ni de fatiga. ¿I com havia d'ésser altrament quan a tan poca distància es troba l'inexhaurible dipòsit de maons? Si algú, després d'haver habitat algun temps a la Mesopotàmia, ha arribat a contraure amistat amb les rates i escorpins, podrà també trobar-hi un amable allotjament prop de dues o tres famílies siro-catòliques on passar la nit i celebrar els Sants Misteris, com ho havem fet el bisbe Dallal i jo abans de visitar les ruïnes.

Contempleu el quadre desolat que avui presenten. Aquella que havia estat la glòria dels regnes, la magnificència dels caldeus, heus-la ací l'última de les nacions, un desert, un lloc àrid, una solitud. «Per la indignació del Senyor», deia Jeremies, no serà ja mai més habitada. Tothom que passarà prop de Babel quedarà atònit». Una sèrie de tossals, fosses, petites valls i camps desolats per tot on s'estén la vista, és l'aspecte general de la superfície de Babilònia. El barri imperial no ha estat mai completament tapat; però els quatre temples i els grans monuments que s'alçaven com gegants altius quasi han desaparegut totalment degut a l'avidesa de tanta gent gandula que de segles han vingut a proveir-se de maons vells i sòlids en aquests magatzems inexhauribles. Una part considerable d'aquest barri imperial ha vist novament la llum del dia amb el palau de Nabucodonosor, mercès als constants treballs de la comissió alemanya, que durant quinze anys ha concentrat ací el

seu estudi i la seva activitat arqueològica; de manera que avui es pot recórrer tot aquell barri, entrar pel més formós monument que encara ha romàs, per la porta d'Istar adornada amb baixos-relevs, el brau d'Adad i el dragó de Marduk; pujar per la via Sacra, visitar les sales del gran rei, zigzaguejar per tot un laberinte de carrerets i carrerons amb la mateixa facilitat que hom pot recórrer els carrers i places de la nostra ciutat; no, però, sense comptar amb l'ennuig d'un eixam de vailets que us segueixen i contínuament us envolten. Fidels guardians d'aquelles ruïnes precioses són els *ciceroni* que per una minúscula estrena es disputen ells amb ells l'honor de no haver-vos aclarit res, però que us hauran fet potser un gran servei mentre giravoltaveu per aquells camps de ruïnes desolades.

Entre aquelles ruïnes corre encara avui l'Euftrat, únic testimoni dels temps que foren. Interroguen-lo, escolteu què us respon. Al principi, quan us parla d'Agadé, Kish i els seus patesi o governadors, de Sargon i Naram-Sin, ben poc es deixa entendre; però, la seva veu esdevé més clara i distinta en contar-vos la fundació de la primera dinastia babilònica a la fi del terç mil·lenari i en cantar-vos les lloances del seu més gran monarca Hammurabi. Descriu acte seguit l'ocupació passatgera dels Hittites, després la dels Casites que durà alguns segles; al gran imperi fundat per Nabucodonosor I l'any 1200, la irrupció dels caldeus al principi del primer mil·lenari, lluites i subjecció a l'Assíria ençà del nou-cents; la fundació del segon imperi babilònic per Nabupalasar, edat d'or amb Nabucodonosor II, i la remorosa fi amb l'entrada dels perses.

Us dirà que Babilònia resplendí encara amb els Achemènines; Ciro, Cambises i Dàrius; no tardarà, però, a recordar-vos la seva total ruïna amb la victòria dels grecs i la mort d'Alexandre Magne al mateix palau de Nabucodonosor. Mentre dura la seva majestuosa parla, el que més us impressiona és la funesta aliança del pobre Ezequias amb un dels seus reis Merodak-Baladan, la captivitat de Manassès i de tants milers de jueus, l'alliberació dels tres joves del forn, el drama de Susanna, la pilleria dels sacerdots de Bel, en fi, la figura que us dibuixa del simpàtic profeta Daniel, junt a la de l'auster Ezequiel. Aquests dos profetes havien vingut de la Judea per a ésser la joia i el consol en la situació miserable de llurs connacionals. D'ambdós ressona encara potent en aquells deserts el ressò de llurs noms en les tombes que, cors agraïts, els han aixecat. La de Daniel, molt lluny d'aquí, prop de la capital de l'Elam a Susa, mentre que l'altra d'Ezequiel, no dista més d'una quarentena de quilòmetres al sud d'on ens trobem. És un lloc de

gran veneració pels jueus de Bagdâd, que hi vénen en gran nombre després de la Pasqua. També nosaltres, no però com a jueus, sinó com admiradors del profeta dels símbols i de les allegories, hem volgut fer aquest piadós pelegrinatge. Un contratemps ens ha obligat a abandonar l'automòbil en el trist estat que aquí veieu, i a tornar enrera més de la meitat del trajecte ja recorregut; tot i això, prenent nou coratge, l'endemà havem provat una segona volta, i per cert amb més fortuna; no, però, sense haver hagut de fer llargues parades. Era curiós, era interessant, de veure el nostre *xofer* cantant tota una lletania d'improperis, en alarb, contra aquests beduïns i molts altres, únics responsables del contratemps del jorn precedent. Dropos i ganduls, per no donar-se la pena de conduir l'aigua pels petits reguerots, obren els grans discs dels canals de l'Euftrat, i deixen que l'aigua inundi els camps sense preocupar-se dels camins que els travessen.

Kifl és el nom del lloc on reposen les cendres del profeta. Pintoresc i rialler, amb algunes casetes construïdes aquests darrers anys pels jueus, va prenent la fesomia d'un petit poble. La cúpula és al bell damunt de la cambra sepulcral, i la seva forma curiosa recorda la de les tombes de Zbeida a Bagdâd i del profeta Daniel a Susa; i qui sap si no és també un reflex de qualche antiga construcció babilònica. Molt a prop, dintre un mateix pati, s'aixeca un minaret, argument de la veneració que vers el profeta Ezequiel sent també el poble musulmà. Hom entra descalç en aquesta primera sala, pavesada amb esplèndids tapissos de la Pèrsia. Una inscripció a la paret d'enfront invocant a profit de vosaltres i del poble d'Israel la benedicció del fill de Busi, us indica que no esteu gaire lluny del santuari. Efectivament, basta passar per la porta que ja veieu oberta i us trobareu dins la sagrada cambra, amb el sarcòfag recobert de riques teles, i les parets adornades amb inscripcions hebraïques i ornamentals frescos. Seran aquests de gust discutible, però els colors cridaners i la profusió de llum, certament no comuniquen a l'ambient aquell caràcter de serietat, misteri i austeritat que trobeu en els escrits del Profeta. El guia us fa visitar encara una altra sala on, segons ell, deuriem trobar-se enterrats els primers deixebles d'Ezequiel.

En tornar per una altra via, amb un giravolt de pocs quilòmetres, es pot venir fins a aquest tossal artificial, enlairat més de quaranta metres i surmuntat d'un tros de mur, que com far se'l veu de lluny per aquella immensa planura. És la cèlebre Borsippa «Zigurat» de l'antic temple aixecat a honor del déu Nabó, que els

babilonis anomenaven E-zidda, i que el talmud, Oppert i altres savis arqueòlegs, voldrien identificar amb la torre de Babel. Benjamí de Tudela, que fou qui primer que cap altre donà a conèixer a l'Europa certes ruïnes de la Mesopotàmia i que veié aquest tossal el segle dotzè, ens diu que es pujava al capdamunt mitjançant una via en espiral. Avui no es veu cap rastre d'aquesta via, tot el tossal és recobert de trossets de maó. Fins si Nabucodonosor, amb les seves fanfarronades, no ens hagués fet saber que ell havia estat el restaurador d'aquest Zigurat, ho prediquen prou alt els maons que duen el seu estampillatge. Per això, tot i essent un monument antic, aquí com a Babilònia el terreny que hom trepitja, tot quant l'ull pot veure i examinar, no evoca un passat més enllà de la meitat del primer mil·lenniari abans de Crist. Es diria que el rei superb ha volgut espigar damunt de tots els seus predecessors, aixafant-los sota el pes dels grossos maons que porten el seu nom.

Vestigis més antics per aquests encontorns seria necessari cercar-los en les excavacions fetes pel P. Scheil a Sippar, o més enllà, vers el migdia, a Nippur, Tello, Uarca, Larsa, Mugheir, Eridu i altres llocs on cèlebres arqueòlegs francesos, americans, alemanys i anglesos s'hi han fet un nom, i han aportat a la història llums desconegudes, i a la respectiva nació tresors inestimables. Però l'accés a aquests punts, perduts de la solitud, avui es pot dir que és impracticable, a menys de fer-hi grans despeses de diner i de fatiga, amb la seguretat que no tornaria pas a compte. Les excavacions fetes, algunes d'elles des de fa molts anys, han estat altra volta recobertes per l'acció dels homes i dels elements, i la tossuderia d'anar a aquells paratges portaria com a fruit el convenciment que és molt millor estudiar aquelles antiguitats en els museus d'Europa o, sense moure's de casa, en els llibres impresos i profusament il·lustrats. Altra cosa, però, és la visita d'aquests llocs mentre es van activant les excavacions sota la direcció d'un d'aquells savis arqueòlegs.

Aquesta consideració és la que ens ha fet decidir a Mons. Dalal i a mi a davallar encara 250 quilòmetres més cap al sud, per a venir a Mugheir, «Ur Kasdim» de l'original sagrat, *Ur Chaldeorum* de la Vulgata. Era naturalment l'encisador record d'Abraham el que principalment ens atreïa. Però a Bagdâd s'havia parlat tant aquell hivern de les troballes fetes: temples, murs, inscripcions... Mr. Wooley hi era encara al cap de les obres, ell, aquell arqueòleg que s'havia ja fet famós en les excavacions de Karkemisch... Naturalment que també aquesta era una raó que amb força ens empenyia.

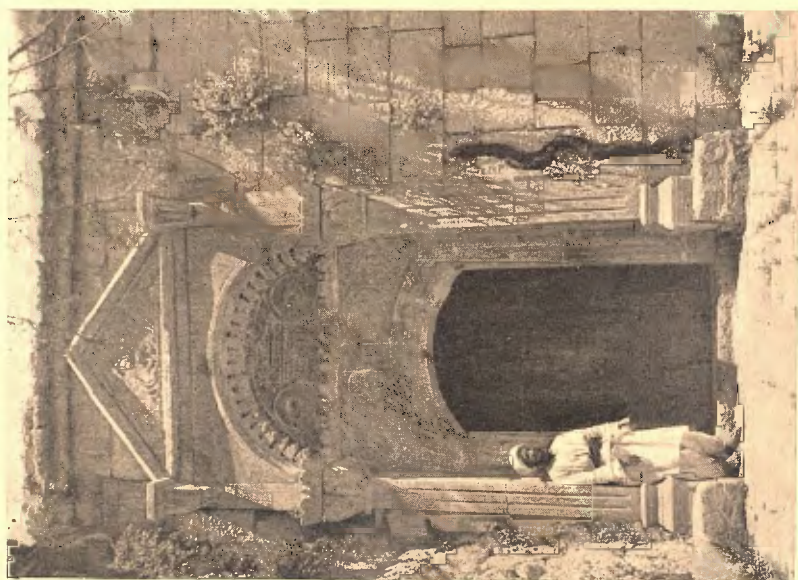
RUÏNES DE BABILÒNIA. EL CÈLEBRE LLEÓ VIST A DISTÀNCIA

VISTA DE L'EUFRAT A BABILÒNIA

KARKEMISCH. BAIXOS-RELLEUS DE L'ANTIC PALAU DELS HITTITES

Assíria. Scheik-Adé.
PORTA DE LA MESQUITA DELS IZADES, ADORADORS DEL DIABLE

KIFL. SINAGOGA-MESQUITA
AMB LA TOMBA DEL PROFETA EZEQUIEL

Després que hom ha baixat del tren resten encara a fer altres tres bons quilòmetres a peu. Ur es deixa endevinar al mig de la plana pel tossal o Zigurat que es perfila al fons vers l'Occident. No havíem encara arribat al lloc de les excavacions, quan Mr. Wooley ha vingut immediatament a trobar-nos. Venturosa coincidència! Tres de març, quan el sol comença a escalfar intensament les estepes de la baixa Mesopotàmia, era aquell dia de clausura dels treballs per a aquell hivern. Si bé frisós per la imminent partença, la gentilesa del Dr. arqueòleg ha volgut amb tot beneficiar-nos amb una relació dels treballs fets i dels resultats obtinguts. Si les meves notes són fidels, li està recordant al senyor bisbe Dallal les primeres excavacions fetes per Taylor en aquest lloc, vers la meitat del segle passat; treballs represos pel Dr. Hall i, amb millor mètode, l'any 1919. Seguint ara Mr. Wooley per la mateixa via, l'hivern de l'any passat (1928) vingué a descobrir que Ur, cèlebre ja per ésser, si no la més antiga, certament una de les ciutats més antigues de la Mesopotàmia, havia estat una ciutat emmurallada, de la mateixa extensió, poc més o menys, de la Bagdâd d'avui, i protegida a més per una doble muralla, de 400 per 200 metres, en la part principal i més sagrada.

En aquest tancat, havent ell circumscrit les seves recerques, ha tingut la sort de descobrir els fonaments de l'antiquíssim temple dedicat a la deessa Lluna. Antiquíssim dic, perquè era ja cèlebre entre les poblacions babilòniques abans de la fundació de la dinastia d'Ur, cap allà a la meitat del tercer mil·lenar abans de Crist, car el seu primer rei Ur Engur hi féu algunes reformes. Com que havia estat construït amb el fràgil material de maons cuits al sol, les inscripcions trobades ens fan avinent que un dels seus néts, Bursin I, degué procedir novament a ulteriors restauracions, i per primera vegada introduí els maons cuits al foc. Succeïren encara altres restauracions fins a Nabucodonosor. Aquest rei, per qui la metròpoli de Babel, i fins el món d'avui, hauria estat massa petit, volgué estendre fins aquí la seva mà autòcrata i superba. Recordeu un moment, quan havent aixecat aquella estàtua d'or colossal, alta de 60 colzes (1), a la plana de Durà, manà als sàtrapes, magistrats, ducs, jutges, tesorers, senadors, presidents i tots els regidors de la província a venir a la seva dedicació, amb l'ordre d'acotar-se fins a terra i adorar l'estàtua en el moment que se sentís el so del corn, de la flauta, de la cítara, de l'arpicorda, del psal-

(1) El colze egipci és de 0,52 m.

teri, de la simfonia i de tota mena d'instruments de música. Avui podem afirmar amb tota seguretat que aquella estàtua no fou l'única, car ací, a la distància de més de 250 quilòmetres de Babilònia, refeu de cap i de nou l'antic temple, i l'allargà principalment en la part destinada als fidels; enrajolà amb maons, que duen el seu estampillatge, el lloc reservat a les funcions dels sacerdots (que avui en diríem presbiteri) i aixecà una estàtua a la qual se sacrificava damunt de l'altar, que s'ha trobat gairebé intacta en la seva forma primitiva. A terra es pot seguir encara el canal perfectament conservat per on anava escorrent-se la sang de les víctimes.

Mr. Wooley ens ha volgut també conduir fins al «Zigurat», el més ben conservat de tota la Mesopotàmia, començat per Ur-Engur i acabat pel seu fill Dungi. Tenia quatre pisos formats per prismes quadrangulars, sobreposats l'un a l'altre, i de dimensions sempre decreixents, semblant a una d'aquelles piràmides graonades que coneixem de l'antic Egipte, i fou recoberta d'allò que nosaltres en diríem rajoles de València pel rei Nabonide, vers l'any 550 abans de Crist. Acaba el docte arqueòleg afirmant-nos que Ur és un dels llocs més plens d'esperança de tota la Mesopotàmia, i que si les excavacions poden continuar-s'hi durant un decenni, la història més antiga de la humanitat serà refeta totalment. Preveia just; poques setmanes més tard la premsa de Londres es feia ressò de nous i sensacionals descobriments. Entre aquests, llargues llistes de reis que arriben fins més enllà del quart mil·lenar.

Mr. Wooley, en sortir dues hores més tard cap a Europa, confiava les excavacions a la guarda d'una família beduïna. Com s'hagin portat en el compliment d'aquesta comanda us ho demostrarà evidentment l'estat miserable en què he trobat l'altar la segona visita que tot sol hi he fet dos mesos més tard, de retorn d'una excursió per la Sussiana, la regió dels alamites. Ja m'excusareu, doncs, si us dic que, mogut a pietat vers aquell monument tan important, he cregut fer una bona obra arrencar del paviment un d'aquests maons estampillats, per a portar-lo a lloc més segur, on ara es troba, al Museu de Montserrat.

Una tercera raó, la qual no he indicat fins ara, i que havia impulsat també el bisbe Dallal i a mi a venir tan a vall, tan a prop del golf Pèrsic, era el petit poblet de Nasrie, al costat de l'Euftrat. El bon pastor volia portar un xic d'ajut, un refrigeri, un consol a aquelles ovelletes sirianes extraviades, gairebé perdudes, com en tants d'altres punts de l'Irac, enmig d'un ramat de bons musulmans; jo desitjava penetrar tot el possible en els secrets d'una

misteriosa secta anomenada «Subba», sabeus, o més ben dit, cristians de Sant Joan. Llur capataç, bisbe, patriarca, o com volgueu anomenar-lo, resideix habitualment en aquell lloc. Bell home, que no crec que vagi més enllà dels cinquanta, amb un esguard quelcom trist i malencònic, té per tota ocupació custodiar amb gran zel els llibres didàctics i rituals de la secta, que copia quasi continuament per a ús dels seus adeptes que, entre tots, no seran pas més de set o vuit mil. Parlen l'àrab o el persa, segons on es troben; però llur llengua litúrgica és el mandeu, molt semblant a la llengua siriana. Llurs creences, com també llurs usos i costums, són una barreja de paganisme, islamisme i cristianisme. Creuen en l'influx dels astres, dejunen durant el Ramadà i tenen una espècie d'eucaristia i de confessió auricular que externament els aveïnen molt amb nosaltres. Però on es caracteritzen, més que no pas en cap altra cosa, com a deixebles del Baptista, és en llurs multiplicades ablucions i en els diferents baptismes, un dels quals han de repetir almenys una vegada cada setmana. Per això llurs habitacions, aquí com a la Sussiana, on exclusivament es troben, són sempre prop del corrent dels grans rius, en cases molt pobres, fetes de fang i ombrejades per formoses palmeres.

Dos jorns més tard, acompanyats a l'estació pels pocs catòlics de l'encontrada, retornàvem cap a Bagdâd.

No és certament oportú que abusant de la vostra amable atenció, us entretingui encara més temps per a exposar-vos tot allò que he vist d'interessant en recórrer les regions baixes del Tigre i la Sussiana; o us obligui a acompanyar-me per les fronteres del Kurdistà i per la ciutat de Nínive i voltants. Aquesta tasca, agradable potser en una altra ocasió, acabaria ara per enutjar-vos.

El dia 2 de juny vaig prendre el determini de deixar la Mesopotàmia i entornar-me'n cap a la Síria. S'havia obert aleshores una nova via que ha vingut a ésser avui la més ordinària, i que permetia arribar a Damasc només en dos dies. No em sentia pas amb coratge per a passar quaranta-vuit hores amb els ulls fixos entorn d'una immensa planura blanca i llisa com un llençol; per això vaig preferir reevocar els esdeveniments dels temps passats, veient encara una altra vegada, durant cinc dies i mig, els petits tossals i les informes ruïnes que com pedres millenàries voregen el riu. Aquí, en aquest punt, li donava el darrer adéu. Un gran pont fou construït per la Bagdâdbâhn, i avui està inutilitzat per la raó que els turcs en feren saltar una de les seves arcades durant la

gran guerra. És una colossal creació de la indústria dels nostres temps, i pot dir-se que recolza damunt les ruïnes de Karkemisch, una de les principals ciutats dels fills de Heth. Excavacions fetes durant els darrers anys han descobert una quantitat d'objectes de gran vàlua per a la història d'aquell imperi hittita, completament desconeguda fins fa pocs anys. En veure, ençà i enllà, alguns baixos-relleus, com laquests que representen una renglera de soldats, hom recorda instintivament un fet de guerra del llibre dels Paralipòmens, on l'autor sagrat fa un relat de la batalla de Neco contra el rei de Babilònia, a la plana de Karkemisch. Així l'últim «adéu» a l'Euftrat us evoca encara una ciutat bíblica.

Un viatge per la Mesopotàmia és sempre interessant. Haureu estat tal vegada víctimes d'alguna desil·lusió; haureu despès una considerable quantitat de diner; i si sou apassionats pels objectes antics haureu, potser, contret com jo algun deute i tot; amagrits, debilitats per la fatiga, en retornar a les vostres llars jurareu no exposar-vos mai més a semblants aventures. Arribats, però, a casa vostra, quan restablerts amb un nodriment més sòlid i substàncios refets amb el confort del vostre recer, us apareixerà més entenedora la lectura de certs llibres i solucionats molts dels problemes de la Bíblia; quan, en la tranquil·litat de la vostra demora, la imaginació us recordarà aquelles estepes, aquelles palmeres, aquelles escenes, aquelles ruïnes, aquells tipus beduïns, aquelles belles cantilenes dels sirians i caldeus, oh! aleshores un sospir exhalarà del vostre cor; un jorn us semblarà tot un any, impacients d'assaborir una segona vegada l'aigua dolça de l'Euftrat, de reveure els llocs bíblics i de la història antiga esparsos per les seves vores.

BONAVENTURA UBACH, O. S. B.

Excursions espeleològiques pels Ports de Tortosa

EL dia 13 d'agost del 1934, a la matinada, sortíem de la Galera, població situada en un lloc planer, a uns 17 quilòmetres de Tortosa, a mig camí de la Sènia, uns 1.400 habitants viuen en les seves cases de construcció senzilla i moderna, agrupades als costats d'una torre o galera que per la seva aparença i característi-

ques sembla construïda quan la dominació romana. Actualment serveix de campanar a l'església. S'hi han trobat diverses monedes d'aquella època.

Encara no es deixen les darreres cases que ja es presenta al davant l'immens pla que ens cal travessar per anar als Ports. Està plantat de grosses oliveres, tant és així que, mirat de lluny, sembla un bosc; hi ha també alguns claps de garrofers, ametllers i migrats camps de vinya. Seguirem el camí carreter que passa a poca distància, i sempre a la dreta, del barranc de la Galera.

Aquest pla monòton és format pel diluvial quaternari amb materials procedents, la majoria, dels massissos cretacs veïns. Les aigües, transportant-los, els arrodoniren i en formaren innombrables còdols, granalla, arena, i els distribuï en diferents capes gairebé horitzontals. En algunes capes, per haver lligat els materials granulats amb els fins, formen conglomerats i pinyolencs de molta consistència. Les parets dels barrancs oberts per les aigües torrencials vingudes de les muntanyes veïnes, ens ho mostren.

Al nostre darrera deixàvem el Montsià, on també teníem intenció d'anar, però feia tot just una setmana que havien atracat un banc d'Amposta; i era creença que els atracadors estaven amagats en alguna cova d'aquesta muntanya. Calia, doncs, apartar-nos-en. Després hem sabut que estaven refugiats a la serra de Godall; nosaltres passàrem a pocs centenars de metres de l'amagatall.

Tot caminant comentàvem els costums d'aquell *país de lo calsé, la camisa i el barret negre*.

A la Galera acabaven la festa major; des de molt antic, en tals diades, fan curses a peu i de cavalls o altres animals, a les quals prenen part veïns de la població.

El *tío Carlos*, que viu al Mas de l'Orió, prop d'un dels avencs que exploràrem, quan li fa nosa alguna dent o caixal se la lliga amb un cordill que ha subjectat a un clau del trespol, i amb un moviment sec i ràpid del cap, aconsegueix el que pretén sense recórrer al dentista.

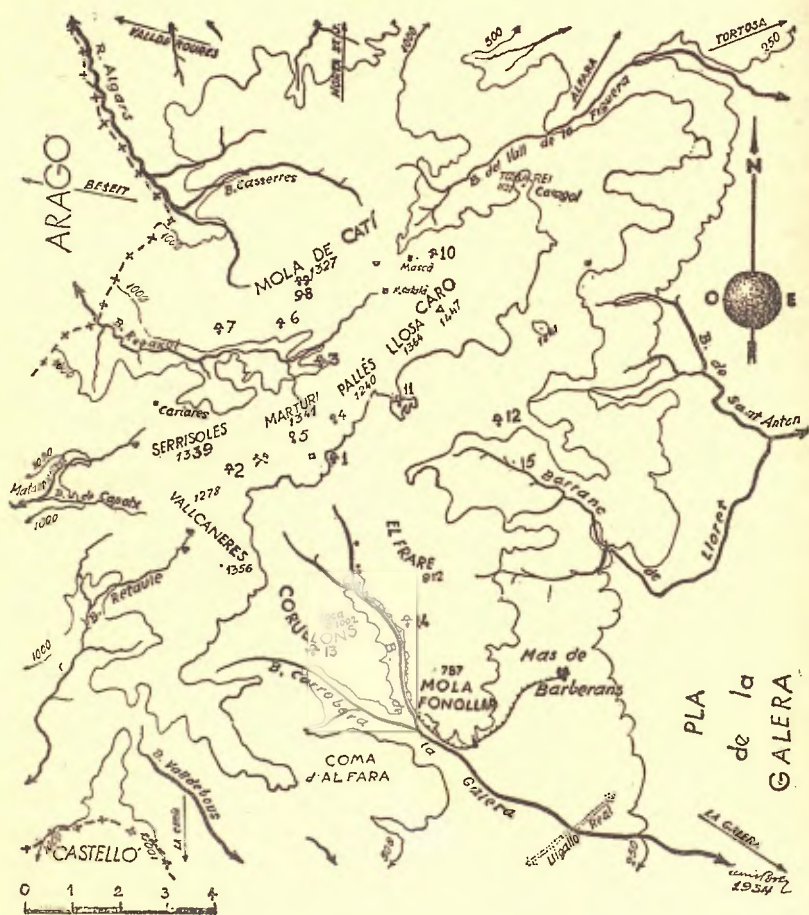
De tant en tant, apareix algun gos penjat en un arbre; ha estat escanyat per la бага escorredora d'una corda... el seu amo - diu - l'ha suïcidat.

Han passat prop de dues hores quan travessem el *llogallo real*, camí ramader de 40 metres d'amplària, segueix cap a Tortosa. El *tío «Pito»*, que tracta la seva dentadura com l'altre, ens diu que aquest *llogallo* ve de Madrid i de més enllà encara, de l'Amèrica. Aquestes carrerades tenen la particularitat que no pres-

criuen, solen tenir 10, 20 o 40 metres, com les vies romanes.

Tres quarts més tard deixàvem la plana per entrar a l'engorjat del barranc. A l'esquerra s'alça la coma d'Alfara i a la part de

Ports de Tortosa

- 1.-Cova del Vidre.—2.-Cova de la Solana.—3.-Cova Avellanes.—4.—Avenç.....—5.—Avenç.....
6.-Coves Roges.—7.-Cova del Rastre.—8.-Cova Cambra.—9.-Cova Petita.—10.-Cova Balaguer.
11.-Cova d'Ebre.—12.-Cova Pintada.—13.-Cova Cantinell.—14.-Cova.....—15.-Bufadors de Lloret

tramuntana la Mola del Fonollar, un i altre pugen bruscament, són els dos contraforts més avançats que té el Caro cap a la costa. El camí continua planer, unes vegades pel llit del barranc, que és pedregós i sec, i altres pel seu costat.

Ja molt amunt, es troba el Recó dels Capellans, les seves altes arrodonides agulles li donen un aspecte semblant al Montserrat, el deixem a la dreta.

Una hora després arribem a la font del Bosc, situada al peu dels pilars rocosos que aguanten la Xoca (1.002 m.). Uns centenars de metres més amunt ens aturem a la font del Boix, més abundant, prop d'ella hi havia un boix grossíssim cremat de poc com grans extensions de bosc de la Solana. Les aigües d'ambdues fonts són conduïdes a la població de Mas de Barberans mitjançant un rec d'uns 12 quilòmetres, destapat, fet de pedra i morter, porta com una regadora d'aigua i segueix per l'esquerra barranc avall.

En aquest lloc comença la Solana, el barranc es bifurca i s'obre en forma triangular. Segueixen a banda i banda en molts llocs parets inaccessibles; els seus petits i verdosos replans són habitats per les cabres salvatges, ja en vies d'extinció, per l'activa persecució que se'ls fa. Del costat esquerre baixa el barranc del Bosc que passa per llocs de molta vegetació on sovintegen les fonts, entre elles la font *Cendrosa*, la qual té la particularitat que les seves aigües, en brollar, tenen un color grisós, degut, segurament, a què en travessar algunes capes de terra o roca dissolen algunes de les substàncies que contenen i se les emporta barrejades amb l'aigua.

Acampàrem al mig de la Solana, a més de mil metres, entre la cova del Vidre i la font de pou de Sant Arau, en una casa del senyor Josep de Carlitos, al qual renovem el nostre agraïment, per les moltes facilitats que ens donà.

El primer dia, a la nit, quan ja feia estona que dormíem, uns forts gemecs ens despertaren amb el consegüent sobresalt i angúnia, car no sabíem de qui eren; prompte ens adonàrem que eren d'un dels rucs que ens portà el fato; a tots ens féu la impressió que es moria. En pujar pel mal camí, en Jaume Sans, que els menava, ja ens digué que si queia no es tornaria a alçar, era molt vell, paraules que des d'aquell moment ens feren estar bastant intranquils, anava carregat amb les motxilles que pesaven bastant. La bèstia, vella i cansada, en arribar la nit va ajaure's i entre que l'estable feia fons de cassola i fermada curta, estava en una posició que patia i respirava amb dificultat, vam provar de fer-la alçar; tot inútil. Era un ruc molt gros que per treure'l mort no sé pas com ens ho hauríem fet, ja que la porta era de mides estretes. Tots junts, agafant-lo per la cua, anques, coll, cap, férem un esforç i aconseguírem posar-lo dret, en Jaume Sans va conèixer de seguida el mal que patia: debilitat, en donar-li garrofes se les men-

java com melindros, com si res no hagués passat; menys mal que aquest trasbals esdevingué còmic.

En diferents sortides, algunes de dies sencers, recorreguérem gran part d'aquells massissos. Les Gúbies, Corullons, la serra del Caro són llocs interessantíssims per a tot excursionista. Sovintegen els canvis sobtats. Des de la carena de Serrissoles (1.339 m.) es domina tota la banda meridional dels Ports, Castelló i Terol, a Ponent hi té l'ampla i quieta vall de Carlares, tupida d'alts pins negrals, al SE. les Vallcaneres i els Corullons que s'alcen com castells gegantins. Seguint en direcció al Caro es topa amb grans extensions d'argelagues-ericons, les punxes de les quals, de més de pam, us fan retrocedir, creixen en les escletxes de les roques als 1.200 m. El Marturí (1.341 m.), està al NO. i sobre mateix del Canal d'Abril, en aquest el vent fa transformacions geològiques d'importància; hi passa tan acanalat i amb tanta fúria que un cop eullesit d'assecar completament la terra de les humitats que li han deixat les neus i pluges hivernenques que la lliguen, en venir el bon temps amb les seves activitats contínues s'emporta la terra i deixa escurada la part superior del canal, nosaltres poguérem observar una trinxera oberta de poc per la fúria del vent, tenia molta llargària amb dos o tres metres de fondària; els pocs pins que hi ha només tenen branques a la part oposada al vent, i tots guarden una inclinació adequada.

Vénen després els Pallés, turons arrodonits, dalt la serra del Caro, al seu peu, a la part obaga hi ha grans pinedes, moltes maçaneres, grèvols... i a Orient espessos avellanars, barrancs, cingle-res esfereïdores, agulles altíssimes, és bastant atractiu, però a cada moment els tallats verticals us tanquen el pas; és un lloc perdedor, ho sabem per pròpia experiència; prop dels bufadors de Lloret poguérem observar moltes mates de *baladre* completament florides.

La Llosa entremig dels Pallés i Caro té un acabament en forma de cornisa, com gairebé tota aquesta serralada, amb les seves grans balmes i coves a la part obaga.

El Caro (1.447 m.) és un dels miradors més atraients de Catalunya; a l'una banda es domina el pla, i a l'altra, la muntanya, des de l'altívol Pireneu fins a la imminensitat de les aigües mediterrànies que sembla que vulguin engolir-se les muntanyes de Mallorca. Al nostre peu l'Ebre amb les seves aigües terroses va fent via mar endins construïnt amb simetria el seu immens delta. Tota aquesta planúria del Delta és formada per l'alluvió actual amb argiles i arenes fines arrossegades per l'aigua de l'Ebre, que han fet

un treball gegantí, l'alluvió ha avançat prop de 28.000 metres des de l'antic estuari quaternari situat prop d'Amposta. Com és natural, cada vegada l'avenç es fa més lent, degut a la major superfície que va tenint el Delta. Els cabalosos canals oberts a banda i banda del riu li xuclen gran quantitat de les seves aigües i el fan innavegable a certes èpoques de l'any i gran part de la terra que porta l'aigua se l'emporten els canals els quals la dipositen a les hortes, el nivell de les quals es va alçant lentament.

La Mola de Catí (1.326 m.) sobresurt poc d'una gran planúria inclinada a l'Aragó, poblada de grossos i espessos pins que llavors tallaven. Aquest gran i ric pla (arbres i pastura) pertanyia al terme d'Alfara, però fou cedit al municipi de Tortosa per no haver de pagar l'impost de cinc cèntims que els tortosins exigien a tota persona que passava pel pont de barques construït sobre l'Ebre, cremat l'any 1892 mentre el pintaven. És un bosc que val una milionada.

Muntanyes on veureu arreu infinitat de fòssils, prova patent que un dia estigueren sota el domini de les aigües marines.

Donada la seva constitució calcària abunden les cavitats naturals, que segons el dir de la gent, unes arriben fins al centre de la terra i que per la seva negra gola s'amaguen les bruixes i dracs; altres les consideren com a veritables prodigis de la Naturalesa; per uns són cosa misteriosa i per altres curiosa. En les nostres excursions visitarem les que ens vingueren al pas i a continuació anotem quelcom que veiérem i recollírem.

LLUÍS PORTA I MASSANA

Altres procediments de caça al Pallars

ULTRA la caça amb parany de la qual ens ocupàrem en el nostre article anterior, hi ha altres procediments enginyosos que ara descriurem.

Caça amb reclam.—Aquest sistema és per a caçar perdus, i es practica els mesos d'agost i setembre, que és el fort, i part d'octubre. Per a caçar perdus, que tant abunden a les serres de Santa Coloma (Bòsia) on es veuen moltes *pollicades* de *perdiganes*, els caçadors van armats amb escopeta i proveïts de reclam.

Com a reclam típic hem pogut mig recollir-ne un que consisteix

en una mena de cassoleta de fusta que el caçador es col·locava a dins de la mà esquerra; de la cassola n'eixia un tub de canya i bufant a l'altre extrem amb la boca se'l feia cantar com la perdiu.

Altres, tancant la boca s'omplien les galtes de vent i hi pitjaven fort amb el dit índex de la mà dreta estant aquesta closa; en escapar-se l'aire comprimit de la boca imitava molt bé el cant de la perdiu. També hom emprava perdius agafades de petites i domesticades, les quals portaven (i avui encara porten) en una gàbia rodona, plana de sota i que acaba en una forma cònica. Avui, alguns, ja porten les «bòtes-reclams» pintades que simulen perdius; amb el cant d'aquests reclams atreuen les perdius; a més, els gos-sos perdiguers les fan *alçar*, cosa que els caçadors aprofiten per a matar-les al vol.

Hom llença el cap de la perdiu perquè diuen que el té maleït. La perdiu quan canta diu:

A sota de la gavarnera hé...!

A sota de la gavarnera hé...!

El fet que canti així diuen que prové de quan la Sagrada Família fugia de les fúries del rei Herodes. Anant pel desert camí d'Egipte, en un moment que ja es creien atrapats, s'amagaren sota del brancatge d'una gavarrera; la perdiu ho veié i els descobrí cantant «A sota de la gavarnera hé». Però els soldats del rei no l'entengueren prou bé i passaren de llarg sense trobar-los. Malgrat això, la Mare de Déu digué: «Maleït sia el cap de la perdiu!». I d'aleshores ençà no serveix sinó per a llençar-lo (1).

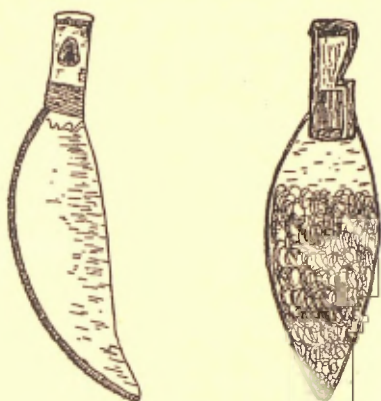
Caça amb reclam i filat.—Aquesta mena de caça era molt usada a darreries del segle passat i freqüentment practicada pels clergues; així ens ho conta el nostre amic Torrobelia, que de molt minyonet havia anat a ajudar a caçar a un rector de Sarroca de Bellera, i mantes vegades es reunien tots els capellans de la rodalia per a organitzar caceres. Aquest sistema de caça era per a les guatlles i el practicaven a l'estiu, abans de dallar els prats i de segar els cereals; solien anar sempre com a mínim dos individus, l'un portava el filat i l'altre el botet.

El filat consistia en una xarxa bastant gran de forma quadrada i allargada, de malla més o menys fina i teixida de fil molt prim.

El botet, era un reclam que es construïen ells mateixos amb un

(1) Si hom té la curiositat de conèixer alguns costums que conta el poble de la vida de molts ocells, pot consultar l'interessant recull folklòric *El llenguatge de les bèsties i de les coses*, vol. I de la *Biblioteca de tradicions populars*, per Joan Amades.

tros de badana en forma d'una boteta, de l'estructura d'un bitxo (figura 7), mig plena de pèls de cua de cavall, dels quals feien una

Figs. 7 i 8.—Botet

trena i la posaven a torrar al forn de coure pa. Quan els pèls estaven ben torrats, desfeien la trena i quedaven convertits en rínxols semblants als cabells de la raça negroide, els quals col·locaven dins el botet; i per botana un xiulet fet de canya o, millor, de l'os d'una pota de conill o llebre, bo i col·locat de cap per avall (figura 8).

Proveïts dels dos estris descrits, anaven seguint els prats per dallar i els camps per segar; al lloc que els semblava que hi

podia haver guatlles, i moltes vegades ja les sentien cantar:

Blat colrat!

Blat colrat!

Allí paraven el filat, col·locant-lo ben estès a sobre de l'herba o a sobre dels sembrats; l'aguantaven enlaire per mitjà d'uns bastons. Un cop parada la xarxa, s'amagaven, ajupits a dins de l'herba o del sembrat, l'un ataulant

constantment el filat i l'altre fent sonar el botet. Per a sonar-lo l'aguantaven horitzontal amb els dits gros i índex de la mà esquerra; encaraven la cueta del botet a la banda del braç i el xiulet cap a fora; amb el dit índex de l'altra mà s'anava pitjant la susdita cueta (fig. 9) i aleshores, amb el moviment,

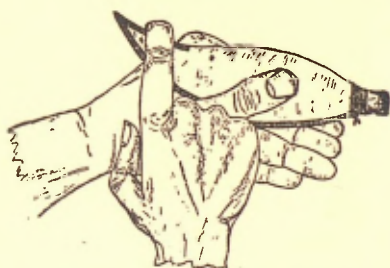

Fig. 9.—Manera de fer sonar el botet

els rínxols de dins produïen vent que, en eixir pel xiulet, imitava molt bé el cant de la guatlla mascle; la femella, que tal vegada estava covant els seus ous al niu, es creia que era el mascle que la cridava i acudia corrent allí on el sentia, la qual cosa volien els caçadors; quan comprenien que la guatlla es trobava a sota de la xarxa feien fressa, ella s'astorava i, en voler fugir volant, se li enredaven les ales al filat i hi restava presonera i caçada viva;

a més recollien els ous del niu, si el trobaven, o les guatlletes (1).

Aquests ocells crien a terra, en una mena de *niaró* que elles mateixes fan gratant amb les potes el sòl. Solen pondre deu o més ous, els quals són tan saborosos com els de gallina. Sempre nien entremig dels sembrats o als prats.

Caça amb furó.—Aquesta caça no era molt practicada al Pallars Sobirà, per ésser molt accidentat el terreny i ésser els caus dels conills molt costeruts i esglaonats per dins, la qual cosa ocasiona molt sovint la pèrdua del furó; car si entra en un cau i troba un pendent molt pronunciat en forma d'esglaó d'un pam o menys d'alçada, ja no el pot pujar, i aleshores perden la fura i el conill, ja que moltes vegades es fica al cau bo i baixant i no pot tornar a sortir. Per aquesta raó, i perquè aquesta bestiola era molt cara de mantenir (car només menjava sopes de pa amb ou, segons el dir de la gent) els caçadors no acostumaven a *furar* gaire els caus. En canvi, al Pallars Jussà, on el terreny és molt més pla, era molt estesa aquesta caça.

Per a caçar amb furó, els caçadors portaven una bossa feta de xarxa, teixida de fil molt resistent, anomenada sendera, la qual encaraven bé la boca al cau, i li aguantaven ben fort després d'haver-hi fet entrar la fura; en eixir el conill, empaitat pel furó, era caçat de viu en viu amb la sendera, igualment que el furó. Altres vegades, si el cau era en algun pendent i, per tant, no era apropiat per a col·locar-hi la sendera, el caçador es posava a poca distància del cau i apuntava amatent amb l'escopeta per a quan sortís el conill; i al moment d'eixir li disparava i el matava, quan no se li desviava el tret i matava el furó.

Per a matar els conills mentre corrien calia ésser un caçador molt bregat i de bona punteria.

Caça amb vesc.—Aquesta caça era molt més practicada per la gent menuda que no pas pels grans.

A la tardor i a l'hivern, la mainada preparava unes estaquetes, les lligava creuant-les en forma de X, i envescava després l'angle superior amb unes tiges llargarudes d'una mena d'herba preparada amb una matèria enganxosa, que anaven caragolant als bastonets bo i ensalivant-se constantment els dits per tal que no se'ls envessessin.

(1) Si hom vol conèixer detal·ladament aquest sistema de caça, pot consultar el *Costumari del Ripollès*, al Museu folklòric de Ripoll, on hi ha un filat i la caça descrita per mitjà de fotografies. Quan nosaltres el consultàrem ja havíem redactat el present treball, per la qual cosa no l'utilitzàrem.

Preparats d'aquesta faisó, els col·locaven als arbres i als horts on hi havia cànem sembrat. Els posaven a la part alta de les mates on es posaven les caderneres i d'altres moixonets a picossar els granets de la llavor; en deixar-se caure amb les ales esteses a la planta, tocaven amb les plomes els bastonets envescats i queien a terra sense poder volar, ja que els quedaven les plomes enganxades i no podien moure les ales còmodament. Mantes vegades, no podent volar, corrien, i els vaillets els empaitaven fins que els agafaven vius. En llocs on no abunden els arbres, collien branques ben pomposes i les plantaven esbargides pel terreny; les anomenaven *rams*; però, al Pallars Sobirà no en calien, car els arbres i rebolls abunden molt i més encara cinquanta anys enrera. Aquesta caça tampoc no havia estat molt practicada a l'alt Pallars, però sí amb molta freqüència al baix Pallars.

Caça de nius. — Al temps de la cria dels ocells, la mainada d'abans (no tant la d'avui) es dedicava a buscar nius. Quan un noi en trobava un i volia assabentar-ne els seus companys, els deia:

—Avui he trobat un niu on hi ha *ferrets*.

És fama, i així ho creien, que si hagués dit que hi havia ous o ocellets, la serp ho hauria sentit i se'ls hauria anat a menjar.

Mantes vegades, si trobaven un niu de gais, todons o d'altres ocells que valguessin la pena, els lligaven per una poteta amb una cordeta al niu. D'aquesta manera els moixonets es feien grossos amb la becada que els portava llur mare al niu, i quan estaven a punt d'*asquerar-se* els treien i se'ls emportaven, si no els havien passat al davant les rates o les serps, que són molt llamineres dels *pelaxets* (ocellets abans de tenir plomes).

Caça amb cabana.—Aquesta caça consisteix a construir-se els caçadors una cabana feta de brancatge al peu dels roures i d'altres arbres on abunden els gais i todons saltironant per les branques o corrent per terra picossant els glans. El caçador, per tal de no ésser vist dels ocells, s'asseu a dins de la cabana i espera amatent amb l'escopeta a punt, tantost com veu un moixó que se li posa a tret per tirar-li. Aquesta caça és molt practicada a l'hivern.

Caça del porc fer.—Al temps de sembrar i collir les trumfes en alguns trossos de conreu de l'*aubac*, a la ribera de Sarroca, causen molt dany els porcs fers o senglars, la qual cosa dóna lloc a organitzar grans caceres per a capturar-los, si més no, fer-los *fuire* per una temporadeta; acostumen a agrupar-se set o vuit caçadors, tots

ells armats amb escopetes carregades amb balins, una mena de bales xicarrones, foses moltes vegades per ells o pel ferrer, que sempre sol ésser un dels caçadors; i, a més a més, una destraleta ben esmolada que cada un porta per a defensar-se a cops si l'ocasió es presenta.

Fa uns divuit anys que a Sarroca de Bellera organitzaren una cacera d'aquesta mena, composta de cinc o sis caçadors. Seguiren el porc fer que feren aixecar els gossos caçadors i donà la casualitat que era una femella amb sis porcellets, tots els quals foren morts a cops de destral en un *cabanot* del barranc de Pardinós, on els van acorralar els gossos.

Es pot dir que pocs anys passen que no en matin un o altre, car són animals molt perseguits per llur saborosa carn i pel molt dany que causen als sembrats de trumfes i cereals, els quals *furuguen* com si els haguessin llaurat per tal de menjar-se la llavor en sembrar-los i les trumfes en arribar la collita.

Coses relatives a la caça

El caçador que ha capturat alguna peça major i en vol fer ostentació, es coneix de seguida; car col·loca les potes de l'au caçada creuades i clavades a la porta de casa; ja sigui duc, àliga, volter o astor. Si ha estat un isard, les seves *banes* col·locades a la part exterior de la casa, per a fermar-hi els animals, o bé a dins, per a penjador. Abans, aquestes banyes, com que són tan punxegudes, les feien servir per a sangrar els animals, bo i punxant-los el paladar. Les pells dels isards, assaonades, les fan servir per a posar-les a sobre de la xalma per a muntar a cavall en lloc de sella.

L'isard gaudeix d'un olfacte molt sensible; per això els caçadors l'empaiten sempre mirant que el vent sigui contrari a la seva direcció, car al caçador li ha de venir sempre el vent de cara perquè així l'aire no pot portar la farum de l'home a l'animal, mentre que si li vingués d'esquena flairaria el caçador i miraria d'esquivar-lo. Asseguren que mai cap caçador no ha mort cap isard acaçant-lo anant-li el vent d'esquena.

Les llebres corren més de pujada que de baixada; com que tenen les potes de davant més curtes que les de darrera ensopeguen i no poden córrer tant; per això els gossos caçadors, sobretot els llebrers, que corren molt, procuren empaitar-les sempre que corrin de baixada, car, com que no poden córrer tant, la punteria és més segura.

El taupot el caçaven per a treure-li la pell, de la qual es feien unes gorres que fins fa uns quaranta anys han estat en ús. Viu als

prats, a la vora dels rius o barrancs, on *furugant, furugant*, es fica a sota terra on gairebé és sempre; es distingeixen els prats on viu aquesta bestiola per haver-hi escampats en molta abundància uns muntets de terra com «formiguers» en petit, en els quals té el seu amagatall. Té uns ulls molt xicarrons, tant, que el poble creu que no en té, i expliquen d'aquesta manera perquè no té ulls. Temps era temps, que el galàpat, avui escuat, tenia cua, però no tenia ulls, i el taupot tenia ulls, però no tenia cua. Heus aquí que el galàpat digué al taupot:

—Què en fas tu dels ulls?—I el taupot va contestar:

—I tu de la cua?...

—Oi res... saps què podríem fer? Tu dona'm els ulls i jo et donaré la cua.—I així ho van fer. De llavors que el taupot (segons el poble) no té ulls i el galàpat no té cua.

De la rata sallarda, igualment que de l'esquirol, a més d'aprofitar la pell per a fer-ne gorres, es menjaven la carn, que resultava tan fina com la de conill, car només s'alimenten de nous i d'altres fruites seques per l'estil.

Abans, de la pell del teixó, de pèls tan llargs i drets com la del porc, en guarnien la rabasta dels bastos i *aubardes* de subjectar la càrrega als animals de tràgic.

Quan algun caçador mata algun ocell de presa com l'àliga, volter i d'altres, capta per totes les cases de la rodalia la voluntat dels habitants, i recull llana, trumfes, fesols, formatge o moneda. Igualment si mata alguna guineu, car tant les aus esmentades com la guineu són bones rampinyadores d'anyells i aviram.

A la vall del Bòsia, quan la mainada veu un esparaver volar pels aires, li canten aquesta cançoneta:

*Balla, balla, esparaver,
que et farem unes calces de paper,
que et duraran d'ací al carrer.*

Com que moltes vegades va evolucionant per l'espai i simula que balla, la *xinalla* s'engresca creient que l'ha fet ballar perquè li ha cantat la cançoneta.

Les persones grans fan creure a la mainada que es poden caçar perdius bo i escopint-los als ulls; per això, quan algun vailet explica que ha vist una pollicada de perdiutes, li diuen:

—Per què no els *escopives* als ulls?

I la mainada es queda pensativa i rumiant si és cert que es poden caçar perdius d'aquesta manera.

R. VIOLANT I SIMORRA

CRÒNICA

CENTRE

UNA EXCURSIÓ PER FRANÇA, SUÏSSA, NORD D'ITÀLIA I COSTA BLAVA.—Aquest és el tema d'un cicle de tres conferències que sobre diversos enunciat donà el Dr. X. Parés i Bartra, en les quals descriví les principals poblacions visitades durant l'excursió, i projectà una sèrie de clixés que hi obtingué. Per l'interessant que resultà aquest relat, ens proposem de publicar-lo íntegre en els números successius.

EL XALET DE LA MOLINA DESPRÉS DE DEU ANYS D'EXISTÈNCIA.—El dia 12, el senyor Ignasi Folch i Girona donà aquesta interessant conferència, en la qual posà de relleu l'obra desenvolupada pel Xalet de la Molina des de la seva fundació, i projectà diversos clixés, alguns de caire estadístic, que són una demostració de la intensitat d'aquella obra.

PER LES VORES DE L'EUFRAAT.—Els dies 10 i 22 de maig varen tenir lloc dues conferències del Rnd. P. Dom Bonaventura Ubach, O. S. B., trameses expressament des de Jerusalem amb motiu de l'adjudicació de la Medalla d'Or del CENTRE per la Diada de Sant Jordi. En absència de Dom Ubach, el senyor Pelegrí Casades i Gramatxes llegí les interessants quartilles, les quals hem publicat en l'anterior i present número.

JUNTA GENERAL ORDINÀRIA.—El dia 25 de juny el CENTRE celebrà Junta General ordinària, en la qual, ultra els afers de tràmit, foren elegits els socis que han de formar part de la Junta Directiva per la seva renovació estatutària.

Com en anys anteriors, havia estat confeccionada pels Presidents de les Seccions una candidatura que

anava encapçalada pel senyor Eduard Vidal i Riba per al càrrec de President del CENTRE i estava integrada pel senyor Lluís Bertrand i Coma, senyoreta M.ª Àngels Fiol i Riera, senyor Eugeni Mora i Obrador i senyor Joan Nonell i Febrés.

En l'acte de la Junta General la presidència donà compte d'una lletra rebuda del senyor Vidal i Riba manifestant que, tot agraïnt la deferència dels companys que presentaven la seva candidatura, atès el seu delicat estat de salut, es troba en la impossibilitat absoluta d'acceptar el càrrec de President per al que se'l proposava, per la qual cosa pregava que fos retirat el seu nom i s'elegís algun altre company.

El senyor Olivella, signant de la proposició de la candidatura com a President de la Secció de Fotografia, explicà els motius que tingueren per a proposar el senyor Vidal i Riba. Recordà que el senyor Vidal ha prestat molts i molt valuosos serveis a l'entitat i que han cregut arribat el moment de fer-li aquest homenatge elevant-lo a la presidència del CENTRE. Recomanà finalment que, malgrat la negativa del senyor Vidal, es votés la candidatura per unanimitat perquè vegi ell mateix com desitgem la seva acceptació i perquè així, almenys, consti com el CENTRE li agraeix la seva col·laboració i ha volgut confiar-li el càrrec més representatiu per a regir la seva vida social.

Tot seguit es procedí a l'elecció i per aclamació foren elegits i proclamats President, senyor Eduard Vidal i Riba; Vocals, senyor Lluís Bertrand i Coma, senyoreta M.ª Àngels Fiol i Riera, senyor Eugeni Mora i Obrador, i senyor Joan Nonell i Febrés.

També es féu constar un vot de gràcies als socis que han cessat en

els càrrecs de la Junta Directiva, senyors Pau Vila, Francesc de P. Maspons i Anglasesell, Joan Nonell i Febres, senyoreta Maria de Quadras, i senyor Xavier Ribó i Rius, per llur gestió en interès del CENTRE en l'exercici de llurs càrrecs.

Secció d'Arqueologia

LA BARCELONA DESAPAREGUDA.—El senyor P. Casades i Gramatxes, en la vetlla del dia 8 de maig, donà una sessió de projeccions d'un gran nombre de monuments i llocs típics de la nostra ciutat, destruïts o desapareguts durant la primera cinquantena del segle passat. Explicà la respectiva època, llur destí, caràcter arquitectònic, aspectes típics, etc., i féu especial esment de la ciutatella de Felip V, amb el típic campanar del convent de Santa Clara, conservat mentre subsistí l'omnosa fortalesa, després convertit en presó en el període de les bullanges que caracteritzen una part del segle XIX. Parlà del típic jardí del General, miniatura de parc, existent a prop de la Ciutadella; la muralla de Mar; els enderrocats convents de Santa Caterina i de Sant Francesc; les torres medievals de Canaletes; el conjunt arquitectònic, amb restes romanes, del Palau de la Comtessa; la magnífica Casa Gralla, que no volgué conservar la Casa Ducal dels Medinaceli, a la qual res no ha d'agrair la Catalunya monumental i històrica, i, finalment, projectà un nombre considerable de finestres, portes i vells patis dels carrers desapareguts amb la reforma i obertura de la Via Laietana.

Secció d'Esports de Muntanya

ACAMPADA AL CIM DEL PUIG D'ALP (2.537 m.).—Els socis senyors Cels Gomis i Jaume Pujol, pel sol gust de dormir dalt d'un cim, el dia 9 de juny es traslladaren des de la Molina a Puig d'Alp. Arribaren al cim a les 14 h. 30 m. després d'una penosa i llarga ascensió degut, si més no, a anar molt carregats i al sol que

els baté de ple en tot el trajecte. Un cop ben reposats triaren el lloc destinat a instal·lar el campament, que distava vint metres del pedró.

A mitja nit es va girar un vent fort i fred, que els féu témer per la consistència d'ambdues tendes, car, a més, el terreny era fluix i no assegurava poder-les tenir ben subjectades. Posaren llurs caps dintre els sacs de dormir, i llavors no sentiren tant el vent i el deixaren fer sense capficar-se.

Gaudiren de la visió que els oferí la posta del sol com també la de la sortida, i tingueren el gran goig d'haver pogut passar una nit sense incidents dalt d'un cim que abarca tanta vista.

PER L'ALTA GARROTXA I PER LES ALBERES.—(Dies del 8 al 10 de juny).—Aquell delit que domina els dirigents de la nostra Secció, de conèixer i fer conèixer terrenys nous, els menà aquesta vegada a Massanet de Cabrenys i al castell de Requesens, indrets excel·lents de partida per a conèixer dos recons pirenenics força interessants i no gaire freqüentats pels barcelonins.

Per a portar a cap aquesta excursió foren utilitzats dos autos particulars, els quals, ultra facilitar la rapidesa i comoditat que representa poder-se traslladar a uns indrets tan llunyans, on s'ha de perdre un temps llastimós si hom ha de servir-se dels mitjans públics de locomoció, feren sortir a un bon preu el cost de l'excursió.

El dia 9, els participants d'aquesta excursió deixaren Massanet a les 7 h. i es dirigiren al santuari de les Salines passant per Mas Roger, el qual està situat al capdamunt del serrat. Seguiren l'itinerari núm. 92 i part del 94 de la *Guia de la Garrotxa*, de Cèsar A. Torras. Durant el trajecte varen poder contemplar la situació d'aquell país, els diferents aspectes del costerut camí que passa per entre alzinars, castanyedes i boixars. A mesura que s'enlairaven, malgrat la calitja, pogueren veure sota seu i apartada, la

plana empordanesa i la llunyana Costa Brava que la limitava.

Fins al Mas Roger (donen acolliment) l'esguard resta distret i entretingut per les gammes de verd del paisatge. La visió canvia, però, en entrar al clot on està situat el santuari de les Salines. L'any passat un incendi destruï la plantació de plançons de pi i el cremat avui ajuda més a entristir el paisatge, car el terreny ja és fosc de per si. La reconada de la font de les Salines, on ragen tres abundants deus d'aigua fresca i cristal·lina, és el poc que hi ha de rialler.

El puig de les Salines (1.320 m.), situat part amunt d'aquell santuari (que està obert del 15 de juny al 15 de setembre; la pensió val 10 ptes.), té bona vista; hom hi veu les planes empordanesa i rossellonesa, el Canigó i les Alberes.

Es dirigiren cap al Roc de Frausa (1.449 m.), punt culminant d'aquell país que ultra limitar els estats espanyol i francès, limita també la Garrotxa del Vallespir. La vegetació és la mateixa que la del Montseny. Aquell cim sobresurt dels altres per la munió de rocs en desordre que el formen, d'un granit compacte i fosc. Hi deixaren una llibreta. També té bona vista i permet de fer geografia a bastament, car hom està damunt d'una veritable talaia dominadora de gran extensió de terreny; sota seu i cap al sud, hi ha Massanet. Per a poder fruitir millor de la vista, cal anar-hi en un temps de menys calitja. Descendiren al poble per un trau de la crestada carena, i feren una mica de volta per a fer-se càrrec d'aquell país.

El dia 10, al voltant de les 7 h., deixaren definitivament Massanet per a traslladar-se, i visitar, al castell de Requesens, bella construcció restaurada d'arquitectura medieval. Està situat al cor de les Alberes i dalt d'un putxet voltat de bosc - un dels més grans de Catalunya - ben acurat i ben explotat. Domina l'alzina suïssa que, ultra treure'n el suro, en fan carbó; hi ha castanyers, faigs,

freixes i altres arbres, que embeïlleixen aquella contrada, d'una verdor heterogènia.

Aprofitant l'oportunitat, fou ascendit el Puigneulós (1.267 m.), el qual és el punt culminant de la rodalia. Té una vista esplèndida i més oriental sobre la plana rossellonesa; és interessant de debò, car, a més, té, com els altres puigs de la carena fronterera, una bonica combinació de prats i de vegetació que fan l'estada agradable. S'hi puja en dues hores curtes des de l'administració de Requesens.

Participants: senyors Francesc Broggi, Rossend Flaquer i Gil, Pere Guasch, Eugeni Mora, Josep M. Novellas, Albert Oliveras, Josep M. Plans i Emili Tintoré.

AL PUIG DE BASTIMENTS I AL GRA DE FAJOL.—Aprofitant els dies 8, 9 i 10 de juny - Pasqua Granada - el soci senyor Joan Sisteré amb uns companys es traslladaren a Ull de Ter, i d'allí ascendiren primer el puig de Bastiments (2.874 m.) pel dret, sense passar pel coll de la Marrana, puix hi havia encara l'acostumada gran cornisa. El descens el feren per la via clàssica, travessaren el coll de la Marrana i ascendiren tot seguit el Gra de Fajol (2.714 m.). Retornaren al Xalet d'Ull de Ter, on pernoctaren, i aprofitaren el dia següent per a divagar i contemplar el sempre pintoresc paisatge que hi ha des del Xalet a Setcases.

A SANT JOAN DE L'ERM.—Aprofitant les festes de Sant Joan, els socis senyors Francesc Broggi, Rossend Flaquer i Gil, Ignasi de Quadras, Josep M. Plans, Lluís Porta, Josep Puntas i Emili Tintoré, el dia 22 de juny a la tarda, es traslladaren a la Seu d'Urgell. Efectuaren aquell recorregut en automòbil passant per Solsona i per Castellar de la Ribera Salada, itinerari del tot recomanable turísticament per la diversitat de panorames i bells paisatges que hom creua.

El dia 23 - diumenge - anaren

amb els cotxes a Sant Joan de l'Erm; durant el trajecte per la costeruda carretera que hi mena, gaudiren de les belleses del paisatge.

Des de Sant Joan ascendiren el pic de l'Orri (2.439 m.), gran vèrtex de triangulació per la seva situació, per quedar isolat de tota muntanya; permet veure grans quantitats de muntanyes pallareses, araneses, cerdanes, andorranes i les de la banda sud. S'hi puja sense cap dificultat. Hi deixaren una llibreta-registre, car és un cim bastant visitat per tots els que fan estada en aquell santuari. La Torreta o Tossal de l'Orri - també l'anomenen així - domina la gran quantitat de bosc de pi clapejat per alguns avets gegantins (de 30 a 40 metres d'alçària i de 4 a 4,5 metres de diàmetre, a un metre de terra) i que malgrat l'exploració constant - més acurada que en altres bandes - deixen bocabats els qui els veuen per primera

vegada. Les Comes de Rubió, que estan situades sota de la Torreta i al cantó est, són una mena de parc on el prat i el bosc compaginen a la perfecció acompanyats dels torrents d'aigües cristal·lines i gemades. Aquelles Comes són un bon punt per a practicar l'acampada i l'esquí; llàstima, però, que al xalet dels Enginyers Forestals (tot aquell país és patrimoni de l'Estat) no hi hagi un lloc destinat a refugi lliure, mirant més de cara a l'hivern que no pas al temps en què fou visitat, car en aquell temps, degut a les fortes nevades, aquell país queda més allunyat.

El dia 24 - dia de retorn - fou dedicat a turisme *routier*.

El santuari de Sant Joan de l'Erm l'obren a primers de maig i es tanca a últims d'octubre; donen bon acol·liment i hi poden sojornar un centenar de persones en cas de necessitat. La pensió és de 9 ptes. diàries. La correspondència va per Llavorsí.

BIBLIOGRAFIA

ANDRÉE MARTIGNON. — *Montagne*. — Un vol. en 12.º de 260 pp. — Edició Librairie Stock. — París, 1930. — N.º de la Biblioteca, 11.024.

El títol d'aquesta obra no deixa preveure el seu contingut. Sovint, els llibres prometen més en les cobertes que el que hom troba en les seves pàgines. Però, amb l'obra anomenada *Montagne* passa tot el contrari. És amb un veritable regal per a l'esperit que hom passa sobre les pàgines del llibre, més que els ulls, un record de la pròpia vida, car és una renovació de sensacions viscudes les que presenta la subtil sensibilitat de l'autora.

Costa un esforç tenir en compte que aquesta és una personalitat femenina. Solament, en lleus moments, hom se n'adona. Aquesta simpàtica feminitat fa reconciliar el més ferreny mantenidor de la superioritat masculina, principalment a muntanya, amb la vivesa d'esperit

i amb la justesa de les descripcions que *Montagne* ens presenta.

El llibre és petit, però de relativa densitat, i forma part de la col·lecció de «Llibres de la natura» d'aquest editor. En resum, és una relació enciclopèdica i novellada de la vida als Pirineus, tant pels habituals habitants com pels que l'adopten circumstancialment i de manera voluntària. Els temes tractats, tan fàcils d'esdevenir coses repetides o monòtones, semblen una renovació constant del viure muntanyenc, explicat amb tot detall en un llenguatge poètic molt dominat.

A. O. i F.

CHARLES GOS. — *Alpinisme anecdotique*. De la col·lecció «Montagne». — Editor Víctor Attinger, Neuchâtel i París. — Un vol. en 8.º de 316 pp. — Rústega. — A la Biblioteca del CENTRE núm. 11068.

Aquest llibre inaugura una sèrie

de volums especialitzats en descripcions de muntanya. L'autor és prou conegut pels llibres *La nuit des Drus*, *La Croix du Cervin*, principalment, i pot dir-se que únicament transcriu la vida i les activitats dels homes a muntanya.

Sota el títol d'*Alpinisme anecdòtic* ha reunit una variada tria de fets diversos de l'alpinisme que ja pertanyen a la història. Comença amb la prehistòria alpina, i arriba a puntualitzar un *pionner* més avançat que tots els que s'han dedicat a la recerca d'aquest branquilló de la història del món. Reculant el mèrit d'haver trobat el primer alpinista

- sempre ignorat - fins una colla d'anys abans de l'era cristiana, passa revista a les figures cabdals que marquen fites en aquesta determinació de valors creixents que culmina en la conquesta del Cerví. La tragèdia que va commoure tot Europa torna a servir de tema fundamental a un llibre, però en forma de transcripcions de documents oficials de l'època, publicats ara per primera vegada, i que situa l'acció dins una esfera de veritat, molt allunyada de la novelleria que ha provocat en diverses ocasions.

A. O. F.

NOTICIARI

PER A VISITAR EL CASTELL DE REQUESSENS.—Els qui el vulguin visitar i vagin en cotxe, cal que des de Cantallops telefonin al senyor Administrador notificant-li la visita (telèfon núm. 1 de Cantallops) i ensems dirà si està o no oberta la cadena-barrera que tanca la carretera particular que hi dona accés. La clau de la cadena la tenen a l'estanc de l'esmentat poble i la deixen previ el consentiment del senyor Administrador.

ÚS D'ANELLS PER A L'ESTUDI DE LA MIGRACIÓ D'OCELLS DE PAS.—Amb la intenció de facilitar l'estudi de les migracions, molts ornitòlegs suïssos col·loquen cada any, a un gran nombre d'ocells que viuen en llibertat, un anell a la pota amb la inscripció

Vogelwarte Sempach Helvetia

i els tornen a deixar anar. L'estació ornitològica de Sempach (Vogelwarte) pren nota exacta de cada cas. Però, perquè obtingui el resultat volgut és necessari que es doni avis als interessats cada vegada que sigui trobat un d'aquests ocells que porten l'anell citat. Es prega, per tant, a tota persona (caçador, comprador,

persona que l'hagués trobat per casualitat) que envii l'anell a la «Station ornithologique de Sempach (Suisse)» indicant exactament on i quan va ésser agafat el referit ocell, i, d'ésser possible, com es va arribar a posseir-lo (si ha estat caçat, agafat, comprat o trobat). A cada expedidor l'estació ornitològica acusarà rebut de la seva comunicació i l'informarà sobre el dia i el lloc en què fou posat l'anell a l'ocell.

LA PROTECCIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC DE CATALUNYA.—Es tracta de salvar els vestigis que encara resten de l'església romànica que fou de l'històric monestir benedictí de Santa Maria de Roses, reduint la part existent a l'absis i una reduïda part de la nau. També es procurarà conservar les muralles de la ciutadella. A tal objecte serà inclòs al registre del Patrimoni Històric i Artístic de Catalunya l'esmentat conjunt arqueològic, segons acord del Conseller de Cultura de la Generalitat, senyor Lluís Duran i Ventosa, i a proposta de la Ponència d'Arxius, Biblioteques i Belles Arts.